

Eglė ŽILINSKAITĖ

Vilniaus universitetas

M. DAUKŠOS *POSTILĖS* POSTPOZICINIŲ VIETININKŲ IR JIEMS SINONIMIŠKŲ PRIELINKSNINIŲ KONSTRUKCIJŲ VARTOSENA IR VERTIMO ŠALTINIAI

1. Senieji lietuvių kalbos raštai fiksuoja postpozicinių vietininkų keitimą prielinksninėmis konstrukcijomis – lokacijos sintetinės raiškos vartimą analitine. Sparčiausiai šis procesas vyko vakariniame rašomosios kalbos variante. Vidurinio varianto atstovo Mikalojaus Daukšos *Postilėje* paliudyta gana stipri visų keturių postpozicinių vietininkų sistema, taip pat jų bei prielinksninių konstrukcijų koreliacija ir konkurencija. Galima išskirti aiškias šių dviejų lokacijos raiškos būdų vartosenos tendencijas. Postpozicinių vietininkų ar prielinksninių konstrukcijų pasirinkimą lemia ne tik lietuvių kalbos struktūra, bet dažnai ir originalo sintaksė.

Postpoziciniai vietininkai apibūdinami diferencinių požymių poromis *slinktis / neslinktis*, *vidus / nevidus* (Rosinas 1995, 53–54). Šio straipsnio struktūra remiasi diferenciniais požymiais *slinktis / rimtis*: pirmiausia aptariami *slinkties* veiksmazodžių valdomų iliatyvo ir aliatyvo prielinksniniai koreliatai, po to – kontekstuose su *rimties* veiksmazodžiais vartojamos inesyvo ir adesyvo prielinksninės konstrukcijos. Pavyzdžiai rinkti iš visos Daukšos *Postilės*, lietuviškosios sintagmos nuosekliai grentintos su vertimo šaltinio – Jokūbo Vujeko *Mažosios Postilės* sintaksinėmis konstrukcijomis¹.

Straipsnyje bandoma apžvelgti postpozicinių vietininkų ir jiems sinonimiškų prielinksninių konstrukcijų vertimo šaltinius, vartosenos atvejus ir nustatyti, kaip Vujeko *Postilė* galėjo lemti Daukšos vertimą.

2. Iliatyvui būdinga direktyvo galinio taško *viduje*, į kurį daiktas juda ir kurį pasiekus *slinktis* nebevyksta, funkcija (Sližienė 1994, 24). Be iliatyvo, Daukšos *Postilėje* *slinkties* galinį tašką žymi prielinksniniai jo koreliatai *ing + acc.*, *ant + gen.*, žymiai rečiau ir tik tam tikruose kontekstuose – *tarp + gen.*, *po akim + gen.*

2.1. Prielinksninė konstrukcija *ing + acc.* yra pagrindinis semantinis iliatyvo ekvivalentas. Kaip ir iliatyvu, ja paprastai verčiamos trys lenkų kalbos prielinksninės konstrukcijos: *do + gen.*, *w + acc.*, *na + acc.* Dažniausiai iliatyvas ir prielinksninė

¹ Dėl straipsnio apimties panaudota tik nedidelė surinktų pavyzdžių dalis.

konstrukcija *ing + acc.* „atliepia“ lenkų kalbos prielinksnio *do* junginius su *genityvu*, plg.: *tassái Karâlus (...) úžžęge da gú n'333 ~ wstąpił do niebá 350* ir *W. Christus (...) inğ dá gu užžęge 22614 ~ do niebá wstąpić raczył 23421*; (*paukščiai*) *ne sêie / nei piauia / nei ręka klun ūfna 3304 ~ áni zgromadźáią do gumien 34010* ir *kwieczius furíkt inğ kluną sawą 8333 ~ pšenicę zebrác do gumná swoiego 8518*.

Kiek retesnis iliatyvo ir *ing + acc.* vertimo šaltinis – lenkų kalbos konstrukcijos su prielinksniu *w*, plg.: *iie tinklą láidže mariof n' 37730 ~ oni sieć ápuścźáią w morze 3928* ir *beláidžęnczius tinklą ing marés 3777-8 ~ puścźáiące sieć w morze 3917*; *pęcźiu n' úgnies tureio bût immești 8135-36 ~ w piec ogniŝty mieli býć wrzuceni 8247* ir (*Angelai*) *imés ius inğ peczių úgnies 8324 ~ wrzucą ie w piec ogniŝty 859*.

Tik keletas sintagmų išversta iš prielinksnio *na* junginių, pvz.: *žmónęs šwęntiėii (...) gíriofna bėgo 48447 ~ ná puścźę ućiekáli 51731*; *elgetą inğ antí Abrômo núnefše Angelai 52321 ~ ná łono Abráhámowe zániešli Anyołowie 56834*; *kurí [nendré] nuğ wéio subũias kiekwienón šalin' 2019 ~ się od wiátru kołyfše ná káždą strone 2014*.

Iliatyvas ar *ing + acc.* kartais gali atitikti ir lenkų kalbos prieveiksmius, pvz.: *Pharžėuŝai (...) suėioš draugen' 34341 ~ zefšli się społu 35440*; *Žmôgus wiėnas éidamas šwėtimen' šalin' 38614 ~ Człowiek ieden iádąc precź 40019*.

2.2. Iliatyvo ar prielinksninės konstrukcijos *ing + acc.* pasirinkimo lenkų kalba lemti negalėjo, kadangi vertimo šaltiniai dažnai sutampa. Šie adekvatūs būdai direktyvo galinio taško funkcijai reikšti gausiai vartojami Daukšos *Postilėje*, dažnai vienodoje leksinėje ir semantinėje aplinkoje. Tačiau galima nurodyti dažnesnės vieno ir kito vieneto vartosenos atvejų.

2.2.1. Prielinksninės konstrukcijos *ing + acc.* vyravimas pastebimas:

a) kai galinio taško funkciją atliekantis pasyvusis daiktavardis yra abstraktas, pvz.: *pralidėt (...) ing paláiminimą ámžiną 10413 ~ wprowadźić (...) do błogofłáwieńŝtwá wiecźnego 10535-36*; [*geiduliai*] *gramźdina žmógu inğ prâpultí ir inğ pasmerkimą ámžiną 16538 ~ narzáią człowieká w zátrácenie y w potępienie wiecźne 17136*. Jei galinį tašką viduje žymintis pasyvusis daiktavardis yra konkrečios reikšmės, iliatyvo ir prielinksninės konstrukcijos *ing + acc.* vartosena pasiskirsto apylygiai;

b) su smogimo veiksmožodžiais; veiksmožodis *mušti* vartojamas tik su prielinksniu *ing*, *ištikti* kartais gali valdyti ir iliatyvą, pvz.: *kiti pláŝtakomis múfše inğ wêidą io 15836 ~ bili w twarz iego 16443*; (*Židai*) *múfše ií kúmŝcionis ing káklą 10439 ~ bili goz á ŝyie 1063, kas (...) ižtiks inğ krūtis 57452 ~ álbo že się uderzywŝy*

w pierśi 621₅₁; plg.: *iei kas tawę ifstiks de fšinan' žandán' / pastatik' iam' ántrą* 488₂₉ ~ *iesli cie kto uderzy w práwy policzek / nástawże mu drugiego* 521₂₈₋₂₉;

c) su lokacijos keitimo reikšmės veiksmoždziais *pernešti, pergabenti*, kai nusakoma slinktis iš pradinio taško (*iš + gen.*) į galinį (*ing + acc.*), pvz.: *W. Chrystus pėrgabenos' iau izg pagadinimo ing ne pagadinima / izg mirimo ing giwâta / ir izg žemes ing dagu* 188₁₇₋₁₈ ~ *P. Chrystus przenioł się już z skáżoności do nieskáżenia / z śmierci do żywotá / áz żemie do niebá* 196₂₆₋₂₇. Galinį tašką žyminčios prielinksninės konstrukcijos vartosenai šiuose kontekstuose įtakos turi pradinio taško konstrukcija *iš + gen.* – po vienos prielinksninės konstrukcijos eina kita (*iš – į*);

d) su būsenos kitimo veiksmoždziais *pavirsti, išdygti, atgimti, apvirsti, paversti, permaintyti*; iliatyvo su minėtais veiksmoždziais rasti nepavyko, todėl vargu ar junginius su jais galima laikyti semantiniiais iliatyvo ekvivalentais.

2.2.2. Iliatyvą įprasta vartoti po junginio *pakelti akis*², prielinksninės konstrukcijos *ing + acc.* šiame kontekste nėra³, pvz.: *mėldžės / pakėles drášeį akis sawás dagú n'* 315₉ ~ *podniozřzy śmieie oczý swoie w niebo* 324₄₇; *múitininkas (...) ne norėio nei akių dagun pakėlt'* 313₂₆ ~ *niechciał oczu do niebá podnieść* 322₄₃. Žodžių junginyje *pakelti akis* 'pažiūrėti, pažvelgti' veiksmožodis *kelti* žymi akių slinktį, forma *dangun* – galinį tašką, todėl iliatyvo vartosena jame yra motyvuota.

2.3. Prielinksninė konstrukcija ant + gen. kaip iliatyvo sinonimas randama žymiai rečiau nei *ing + acc.* Pastaroji, skirtingai nei iliatyvas ar junginys *ing + acc.*, be konteksto judėjimo nerodo, jos sinonimiškumas iliatyvui išryškėja tik junginiuose su slinkties veiksmoždziais. Konstrukcija *ant + gen.* ne visais atvejais yra iliatyvo semantinis ekvivalentas – su iliatyvu ir prielinksnine konstrukcija *ing + acc.* ji sudaro priešpriešą *vidus / paviršius*, kuri neutralizuojama kryptį ar slinktį į daikto vidų žyminčiuose kontekstuose (rasta pavyzdžių su veiksmoždziais *eiti, ipulti, žengti, pralydėti, vesti, leisti, imti, vaikščioti, perleisti, siųsti*), pvz.: *Chrystus ant to pasáúlo atáio* 2₂₆ ~ *Chrystus ná świát przyšedł* 2₄₃; *Maria žėgdama ant dagų* 616₃ ~ *Márya wstėpuiąc ná niebiofá* 528₄₆; *búdelei (...) tawé práłidi ant wietós pažudimo* 174₁₂ ~ *cie prowadzą ná mieśce strácenia* 183₁₃; *Núdemes (...) wėda ant amžinų tamsibių* 244₆ ~ *wiodą ná wieczne ciemności* 252₂₃.

2.3.1. Prielinksnio ant junginių kaip iliatyvo semantinių koreliatų vartosena Daukšos tekste suponuota Vujeko *Postilės* sintagmų – jais verčiamos lenkų kalbos prie-

² Be iliatyvo, šiame kontekste galimas ir aliatyvas, pvz.: *nedrřfo pakėlt' dagá usp akių sawų* 315₁₂ ~ *nieśmiał podnieść ku niebu oczu swoich* 324₄₉.

³ LKŽ V 545 junginio *pakelti akis* kaip nusistovėjusio posakio vartosenos pavyzdžiai daugiausia duoti su prielinksnine konstrukcija *į + acc.*

linksninės konstrukcijos *na + acc.* Pavyzdžiui, *ant + gen.* dėl originalo įtakos vartojama sintagmoje *lipti į medį (lipti ant medžio: (žmôgus) užlipo ant mēdžio lāuko figos* 574₁₅ ~ *wstąpił na drzewo płonney figi* 621₁₀), taip pat junginiuose su veiksmažodžiu *spjauti* galinio taško reikšme, pvz.: *(wirai) spieude ant wêido io* 158₃₅ ~ *plwáli ná obliczeiego* 164₄₂; *spiâudidamí ant io* 168₃₂ ~ *A pluiac nań* 174₂₁. Semantinių atitikmenų iliatyvo ar *ing + acc.* šiuose kontekstuose nėra.

2.3.2. Sprendžiant iš Daukšos *Postilės*, XVI a. kalboje konstrukcija *ant + gen.* kaip iliatyvo atitikmuo nebuvo paplitusi. Tai liudija nemaža atvejų, kai:

a) lenkų kalbos konstrukcijos *na + acc.* verčiamos ne tik prielinksnio *ant*, bet ir prielinksnio *ing* junginiais bei iliatyvu, plg.: *éikite fwódbon'* 350₃₂ ~ *podźcie ná wesele* 362₉; *ei fwódbon'* 353₂₂ ~ *iśc ná gody* 364₃₇; *ięiome ing ta fwódba* 352₂₈ ~ *węfli ná te gody* 363₅₁; plg.: *iêifime ant' anós táimos fwódbos* 570₅₁ ~ *wnidźiemy ná one fscżefne gody* 617₃₉;

b) greta lenkų kalbos junginių *slinkties veiksmažodis + ná sviát* Daukšos *Postilėje* labai dažnos *slinkties veiksmažodis + ant pasaulio* tipo sintagmos. Šiame kontekste galima ir konstrukcija *ing + acc.*, tačiau iliatyvo *pasaulin* rasti nepavyko, plg.: *ataieu ing pasáuli* 425₃ ~ *przyfiedł ná sviát* 440₆; *nūgas ataiéi ant to pasauło* 307₄₅ ~ *nági przyfiedł ná ten sviát* 316₅₀;

c) junginys *slinkties veiksmažodis + iliatyvas girion* (*Westas buo Jėsus giri on* 106₃₇₋₃₈ ~ *Żáwiedzion był P. Jezus ná puřcżą* 107₄₂; *mókákimes (...) Wiefspati Jėsy sakâot' (...) ne tiektái miėstan' / bęť ir giri on'* 300₁₅ ~ *násłádownác nie tylko do miásta / ále y ná puřcżą* 308₃₈) Vujeko tekste visada randama *slinkties veiksmažodis + ná puřcżą*.

Vujeko *Postilėje* minėtosios lenkiškos sintagmos vartojamos tik su prielinksniu *na*. Jų vertimas iliatyvu (ar konstrukcija *ing + acc.*) rodo šio linksnio įprastumą kontekstuose su *slinkties veiksmažodžiais* galinio taško viduje reikšme.

2.3.3. Prielinksnių įvairavimas pastebimas ir Vujeko *Postilėje* – toje pačioje leksinėje aplinkoje vartojami ir *na* (verčiama *ant + gen.*, *ing + acc.*), ir *do / w* (verčiama *ing + acc.*) junginiai, pvz.: *Nie wstępuyże ná fad* 293₂₆ ~ *Ne iéik' ant sũdo* 285₄₆; *nie raczył sstępowác w fad* 180₁₈ ~ *ne iéitú ing fũda* 171₁₇; *wnidźże iuż ná wesele Páná swoiego* 398₃₈ ~ *iéikię iau ing liksmîbę Wiefspatiés* 384₂₇; *wnidz do wesela Páná twego* 401₁₀ ~ *iéik' ing dżéûgřma Wiefspatiés táwo* 386₂₈. Tokie atvejai rodo, kad konstrukcija *ing + acc.* yra įprastesnė direktyvo galinio taško funkcijai žymėti. Dažnesnę šio prielinksninio junginio vartoseną galėtų lemti ir vidaus reikšmę pabrėžiantys *slinkties veiksmažodžiai* su priešdėliu *į-*.

2.3.4. Kai galinio taško funkciją atlieka aktyvusis daiktavardis ar įvardis, vartojami tik iliatyvo semantiniai ekvivalentai *ing + acc.* ir *ant + gen.*, paties iliatyvo rasti

nepavyko: *Dwasfiá S. atáys ing tawe* 438₁₀ ~ *Duch S. nádeydzie ná cie* 454₉; *Dwasfiá S. užeis ing tawe* 601₈ ~ *Duch s. nádeydžie ná cie* 461₁₆ ir *Dwasfiá S. tiêg užeis ant tawes* 601₁₄ ~ *Duch s. práwi / nádeydžie ná cie* 461₂₂. Tokie atvejai labai reti, kadangi galinį tašką paprastai žymi pasyvieji vardažodžiai. Įvardžiai, reiškiantys gyvas būtybes, su slinkties veiksmažodžiais vartojami aliatyvo linksniu.

2.4. Prielinksninė konstrukcija *tarp + gen.* kaip iliatyvo sinonimas aptinkama sintagmose su intransityviniu slinkties veiksmažodžiu *ipulti*. Galinio taško reikšmę jose gali atlikti ir pasyvieji, ir aktyvieji daiktavardžiai (pasyvieji atitikmenį iliatyvą turi, aktyvieji – ne), pvz.: *kitá (sékla) impûte tarp erfkeczíú* 97₂₂ ~ *drugie upádlo miedzy ciernie* 99₃₋₄; plg. *kuríi (sékla) impûte erfkeczíúfn* 97₃₄ ~ *ktore wpádlo w ciernie* 99₁₅; *kurís (žmogus) impûte tarp látru* 322₂₁ ~ *ktory wpadł miedzy zboyce* 332₂₇. *Tarp + gen.* yra vertinys iš Vujeko *Postilės* prielinksnio *między* junginių. Kontekstuose su slinkties veiksmažodžiais jie, kaip ir iliatyvas, reiškia slinktį į daiktų, žyminčių sankaupa, ertmę, vidų. Vidaus semą stiprina *pulti* priešdėlinis vedinys *ipulti*.

2.5. Iliatyvo semantinis atitikmuo *po akim + gen.* aptinkamas leksinėje aplinkoje *slinkties veiksmažodis + po akim + gen.* Tokie junginiai žymi judėjimą į tam tikrą aplinką kaip į galinį tašką, pvz.: *O Jėzus stóios po akim' Stóraftos* 164₃ ~ *A Jezus stánał przed Stároftą* 170₇; *Judóžius (...) pėnigus (...) pámete po akim iú* 165₁₁ ~ *porzucił przed nimi* 171₁₁; *bus furinkti po akim sósto anó wísi* 7₃₇ ~ *będą zgromádzeni przed stolicę* 7₃₇. Lenkų kalbos prielinksnis *przed* 'prieš; pirma; ties' vidaus reikšmės neturi, atvirksčiai, jis nurodo pašalį. Tačiau lietuviškame tekste jo atitikmuo *po akim* žymi apibrėžtą erdvę, į kurios vidų juda asmuo ar daiktas, todėl šiuo atveju konstrukciją *po akim* paminėti kaip iliatyvo sinonimą korektiška⁴.

3. Pagrindinis galinį tašką *n e v i d u j e* reiškiančio **aliatyvo** sintaksinis sinonimas yra prielinksninė konstrukcija *ant + gen. Ties + gen. / instr., net ik + gen. / dat., pas + acc., prieg + dat.* kaip aliatyvo atitikmenys vartojami žymiai rečiau.

3.1. Prieš aptariant prielinksninius aliatyvo atitikmenis, vertėtų apžvelgti paties **aliatyvo** vertimo šaltinius. Šiuo linksniu dažniausiai verčiamos trys lenkų kalbos prielinksninės konstrukcijos: *do + gen., ku + dat., na + acc.*

Aliatyvas, kuriuo versta konstrukcija *na + acc.*, Daukšos *Postilėje* yra rečiausias, pvz.: *tulos žwaizdes (...) nuğ ritú wakarum p tėsianczios* 502₂₋₃ ~ *ná zachod ciagnące* 543₁₇; *wiffą pasáuli pagręst' intikéiimop* 450₄₈₋₄₉ ~ *wfzytek świat náwroćić ná wiárę* 477₃₁; *malóne Wiefspaties / iog mus fawóp dwáro p pri-*

⁴ J. Gelumbeckaitė (2002, 167) konstrukcijas *pa akių (akim) / pa ausų (ausim)* Jono Bretkūno *Biblijos* Evangelijoje pagal Luką sieja su krypties į tam tikrą aplinką nuoroda ir aprašo šalia galinio taško viduje funkciją atliekančių konstrukcijų *ing + acc., ant + gen.* ir iliatyvo.

ima 24₂₅ ~ *láfká Páňska / že nas ná swoy dwor przyimue* 25₂. Pasak Axelio Holvoeto (žodinė informacija), lenkų kalbos junginys *na + acc.* kryptiškai žymėti vartojamas tada, kai rimtis su tuo pačiu žodžiu (daiktavardžiu, įvardžiu, dalyviu) reiškiamas taip pat su prielinksniu *na* – konstrukcija *na + loc.*

Antras pagal dažnumą aliatyvo atitikmuo originale, lenkų kalbos prielinksninė konstrukcija *ku + dat.*, geriausiai atspindi aliatyvo reikšmės niuansus, pvz.: *Artinós Jefausp Muitinikái ir griešniei* 279₁₋₂ ~ *Byli przybliżáciacy się ku Jezusowi Celnicy y grzešni* 286₅₁; *Ar ne galētu (...) kiekvienas małdósp / nôbażnumop / pânduksióp iúdintiś* 102₃₅ ~ *się (...) nie mógł káždy ku modlitwie / ku nabożeństwu / ku nádżiei wzbudzić* 104₁₆; *pralidi mus giwatosp amżinosp* 516₂₆ ~ *prowadzą nas ku żywotowi wiecznemu* 562₁₇. Lenkų lietuvių kalbų (pvz., Vaitkevičiūtė 1979) ar lenkų kalbos (Słownik języka polskiego, 1902) žodynuose duodama *ku* junginių su datyvu reikšmė yra ‘artėjimas prie, link kokio nors objekto’. Ji nurodoma ir kaip knyginė (Słownik poprawnej polszczyzny, 1993). XIV–XV a. lenkų rašto paminkluose konstrukcija *ku + dat.* buvo labai paplitusi ir įprasta, tačiau nuo XVI a. pr. ji palaipsniui keičiama prielinksnio *do* junginiais su genityvu⁵.

A. Holvoetas skirtumą tarp prielinksnių *ku* ir *do* konstrukcijų su slinkties veiksmažodžiais aiškina kaip požymį *nepasiektas tikslas / pasiektas tikslas* (skirtumai kai kuriais atvejais gali būti neryškūs). *Ku + dat.* rodo kryptį, judėjimą link objekto, kai tikslas nėra pasiekiamas, o *do + gen.* suponuoja judėjimą į vidų, t. y. tikslo pasiekimą. Todėl konstrukcija *do + gen.* kryptiškai reikšti vartojama dažniausiai su žodžiais, kurie kontekstuose su rimties veiksmažodžiais yra ir prielinksninėse konstrukcijose *w + loc.* (vidaus reikšmė). Tuo tarpu *ku + dat.* rimties atitikmuo būtų prielinksnio *przy* junginiai (pašalio reikšmė – adesyvas).

Aliatyvas dažniausiai atitinka lenkų kalbos prielinksninę konstrukciją *do + gen.* Tačiau lyginant aliatyvus su Vujeko tekstu, matyti, kad tie patys aliatyvai gali būti verčiami ir iš *ku + dat.*, ir iš *do + gen.*, plg.: *idant’ mus priwóbity ir pritruaktý sawęsp* 347₂₀ ~ *przyciągnął do siebie* 358₃₀ ir *nórumas priwerstý ir priteštý sawęsp wifsús* 347₂₁ ~ *przyciągnęła k sobie* 358₃₁; *râgino wifsús (Jonas) gailéimop núdeimiy* 28₄₁ ~ *nâpominął wŝytkich do pokuty* 28₅₄ ir *râginimo gerúmþ darbúmþ* 313₃₃ ~ *nâpominánia ku ucżynkom dobrym* 323₂₆;

⁵ „ku któremu lub do którego skierowana jest czynność czasownika nadrzędneho, wyrażona przyimkiem *ku* lub *k* z C; ta konstrukcja i dziś znana, ale razcej szczątkowa i przeważnie zastąpiona przyimkiem *do* z D, w starszej polszczyźnie ma bardzo szeroki zakres użycia“, dar plg.: „W pierwszych dziesięcioleciach XVI w. wychodzą te konstrukcje z użycia, a za przyimkiem *ku* pojawia się *do*“ (Klemensiewicz et al. 1955, 427).

imfiú ius fa wɛsɸ 446₄₂ ~ *wɛzmɛ was k sobie* 474₂ ir [Jėzus] *Angelus (...)* *tɛsia fa wɛsɸ* 508₃₅₋₃₆ ~ *poćiagga do śiebie* 553₅₄. Galima išvada, kad šios dvi prielinksninės konstrukcijos, aliatyvo reikšme galėjusios viena kitą pakeisti, XVI a. lenkų kalboje tam tikrais atvejais didelių reikšmės skirtumų neturėjo.

3.1.1. Aliatyvu gali būti verčiamas ir lenkų kalbos genityvas be prielinksnio *do*, tuomet *do* yra veiksmažodžio priešdėlis, pvz.: *tie priėis ałgósɸ ne iż bילו-mosɸ / tai yra gíwatosɸ amżinosɸ* 382₁ ~ *ći dostapią zapłáty niewymowney / to iest żywotá wiecznego* 396₁₅₋₁₆; *iżkákł' garbésɸ giwátos amżinós* 371₄₀ ~ *dostąpić chwały żywotá wiecznego* 383₅₂⁶. Tokia vartoseną lenkų kalboje galėjo lemti genityvo atsiradimą vietoj aliatyvo ir Daukšos *Postilėje*, pvz.: *Kas užgúli śwétimo śwęczių* 339₃₂ ~ *Co się dotyczyę swiat święceniá* 350₃₀; *Kurió (itikėjimo) priwėst gálime* 257₂₆ ~ *ktorey dowieść możem* 265₂₂; *bę pigái to priwėsimę* 443₁₃₋₁₄ ~ *tedy snádnie tego dowieđziemy* 463₃₄ (plg. *Kuris řitái wiėnq iż' skaicżėus Apářtały to ɸ priwėde* 155₄₅ ~ *do tego wpráwiło* 161₄₀). Aliatyvinę genityvo vartoseną vietoj kitokio lenkų kalbos junginio (pvz., *kitnókimę da gáus akiś sawás* 321₃₀ ~ *podnośmy ku niebu ocży swoje* 331₁₅; plg. *nedriřso pakéłt' da gáusɸ akių sawų* 315₁₂ ~ *podnieść ku niebu oczu swoich* 324₄₉) galima būtų aiškinti genityvo, versto iš lenkų kalbos veiksmažodžių su priešdėliu *do* junginių, įtaka arba kaip spausdinimo klaidas.

3.2. Prielinksninė konstrukcija *ant + gen.*, vartojama su slinkties veiksmažodžiais, gali būti ir aliatyvo, ir iliatyvo sintaksinis-semantinis atitikmuo. Neabejotinai aliatyvo posistemii ji priskiriama tada, kai toje pačioje leksinėje aplinkoje aptinkamas aliatyvas. Tikslinga skirti dvi šiam vietininkui sinonimiškas konstrukcijas *ant + gen.* – abi jos, kaip ir aliatyvas, žymi galinį tašką neviduje, tačiau viena jų turi paviršiaus semą, kita – ne.

3.2.1. *Ant + gen.* 'galinis taškas neviduje'. Paprastai aptinkama abstrakčia reikšme, dažniausiai su tikslo reikšmės atspalviu. Su intranzityviniais slinkties veiksmažodžiais konstrukcija nėra dažna (*żydái (...) ant' tikėiimo io fugriřtų* 411₄₅₋₄₆ ~ *się (...) ná wiáre iego návroćili* 425₄₄), su tranzityviniais randama dažniau, pvz.: *żmónes (...) kûnq ant pałáidoiimo práliidi* 550₁₀ ~ *ćiáło do grobu⁷ prowadzący* 596₄₀; *kurié ant píkto wėda arba kúrřto* 247₄₅ ~ *ná złe rádzącym álbo*

⁶ XVI a. lenkų kalboje taip vartojami įvairūs veiksmažodžiai, pvz.: *dojść, dobieć, dolecieć, doróść, dopuścić* (Pisarkowa 1984, 101). Istorinėje lenkų kalbos gramatikoje apie tai rašoma taip: „w staropolszczyźnie mówiono *czego nas dowieđzi*, ponieważ format *do* był tak żywo odczuwany w czasowniku *dowieść*, że nie było potrzeby powtarzania go przed określeniem rzeczownikowym“ (Klemensiewicz et al. 1955, 415).

⁷ Pažodžiui verčiant, čia turėtų būti vartojamas aliatyvas *grabop*. Daukša pasirenka veiksmažodinį abstraktą ir prielinksninę konstrukciją *ant + gen.*

podwodzącym 255₄₅. Dauguma konstrukcijų yra pažodiniai vertiniai iš lenkų kalbos junginių *na + acc.*, kurie ir lemia konstrukcijos *ant + gen.* atsiradimą lietuviškame tekste. Jei prielinksnio *ant* junginių lenkiškas variantas yra *ku + dat.*, tokiu atveju konstrukcijos aliatyviškumas neabejotinas, pvz.: *kas galētu mus ant' paniekinimo pasáulo teip galingai priwêst ir paiudint* 579₂₅₋₂₆ ~ *ku wzgárdźie świátá przywieść y pobudźić* 626₃₆.

3.3. *Ant + gen.* (t. p. aliatyvas) 'galinis taškas', 'sąlytis su paviršiumi'. Ši konstrukcija nuo anksčiau aptartosios skiriasi viena papildoma sema – sąlyčiu su paviršiumi. Prielinksnio *ant* junginiai tokiais atvejais dažniausi, tačiau kartais aptinkamas ir aliatyvas. Daiktavardžiai, išreikšti aliatyvu ar pavartoti prielinksnio *ant* junginiuose, yra konkrečios reikšmės pasyvieji, pvz.: *pridêies gâłą winieš f̣ẉent of p̣ ṛákos p̣ io* 176₇ ~ *przyłóżyẉf̣y koniec gwoźdźiá do świętey ṛeki iego* 184₅₁; plg.: *kuṛiau (...) búwo kṛiż éuf̣ p̣ pṛif̣eę* 176₃₅ ~ *ktorego (...) byli do kṛzyżá przybili* 185₂₇ ir [Jėzus] *ant' kṛiżeus noṛeio ḅut pṛisag̣iotas* 147₂ ~ *ná kṛzyżu cḥciał być ẓawieřony* 152₃₄.

Veiksmažodžiai *sodinti, dėti, kloti, klostyti, tiesti* vartojami tik su prielinksnine konstrukcija *ant + gen.* Pastaroji verčiama iš lenkų kalbos prielinksnio *na* junginių, kurie taip pat suponuoja paviršiaus semą. Todėl, remiantis reikšmėmis 'galinis taškas' ir 'paviršius', tokias sintagmas su minėtais veiksmažodžiais galima skirti prie aliatyvo posistemio. Pvz.: *mucẓelṇikai ruḅús saẉús (...) ḍédawo ant ḳêło* 5₁₅ ~ *kládli ná drodze* 5₂₂.

3.4. Prielinksninė konstrukcija *pas + acc.* kaip aliatyvo koreliatas reta; ji aptinkama kontekste su veiksmažodžiu *pulti*: *wiená (ṣekla) p̣ułe pas ḳêłą* 97₁₉ ~ *iedno upádło podle drogi* 99₁. *Pas + acc.*, kuria verčiamas lenkų kalbos prielinksnio *podle* junginys, tekste paprastai vartojama su rimties veiksmažodžiais ir atitinka adesyvą. Tačiau kontekste su veiksmažodžiu *pulti* ji igyja krypties nuorodą – „atliepia“ aliatyvą – ir kaip konstrukcija *ant + gen.*⁸ reiškia judėjimą į daikto paviršių kaip galinį tašką.

3.5. Reta ir konstrukcija *prieg + dat.*, pvz.: *o kažg kad prieg tam prieit' káłbos (...) welino* 472₅₂ ~ *A což gdyk temu ief̣c̣že przystapią* 503₄₀₋₄₁; *idant' butų [Dievas] nuf̣iunṭes prieg y f̣ṃinṭigiemus tárna sawą* 61₃₅ ~ *posłał przy Ṃedrcách ṣługe swego* 61₃, plg.: *mus siúnczia Apástalump̣ / ir iu wiétinikuṃp̣ / kunigúmp̣ / ir pieṃenúmp̣ Baźṇic̣ziós* S. 328₁₇₋₁₈ ~ *nas odsyła do Apostołów / ydo ich namiástkow / do Káplanow / y Pásterzow Kościoła świętego* 338₃₁₋₃₂. *Prieg + dat.* paprastai vartojama su rimties veiksmažodžiais vietai

⁸ Plg.: *kuṛịi (ṣekla) p̣ułe ant gerós ẓ̌éṃes* 97₃₆₋₃₇ ~ *ktore upádło ná dobrą ziemię* 99₁₇; *lietús ṣlaḳutas p̣uláfis ant ẓ̌éṃes* 398₄₁ ~ *pádáiacy ná ziemię* 412₃₃.

pašalyje žymėti (adesyvo reikšmė), tačiau su slinkties veiksmažodžiais gali būti sinonimiška aliatyvui.

3.6. *Ik + gen. / dat.* Prielinksnio *iki* reikšmė suponuoja judėjimo kokio nors objekto link reikšmę⁹, pvz.: *Bažnîczia nuplâto / n e t' i k k r a f t â m u s p a f â u l o* 378₃₁ ~ *Kościół rozszerzył á ż d o g r á n i c s w i á t á* 392₄₄; *i ż t i e f e f a k á s f a w á s n ũ g m â r i ũ / n e t' i k m â r i ũ* 87₄₆ ~ *rościagnął gáłężie fwe od morzá á ż d o m o r z á* 89₁₆; *aliéius n ũ g g a t w ó s n u ż é g i a (...) n e t' i k' s t é r b ł a i i o* 70₂₋₃ ~ *oleiek z głowy sftępuie á ż d o p o d o ł k á i e y* 382₁₉. Iš pavyzdžių matyti, kad konstrukcija vartojama sintagmoje *slinkties veiksmažodis + net ik + gen. / dat.* = lenkų kalbos *slinkties veiksmažodis + a Ź d o + gen.* Šio lenkų kalbos junginio perteikimas aliatyvu Daukšos *Postilėje* nėra paliudytas, tačiau konstrukciją aliatyvo posistemiiui priskirti leidžia jos reikšmė.

3.7. *Ties + gen. / instr.* Ši konstrukcija kaip aliatyvo koreliatas aptinkama kontekstuose su veiksmažodžiais *imti, ateiti, siųsti*. Verčiama iš lenkų kalbos prielinksnio *przed* junginių, pvz.: *îmkime ties fawés Ewángeliá* 355₂₃ ~ *weźmy przed siebie fámę Ewángeliá* 367₁₂; *îmkime ties fawim Ewángeliá fšios dñenos* 53₃₈ ~ *weźmimy przedsię Ewángeliá d Ź i s i e y f a* 53₁₉; plg: *îmkime fawés p Ewángeliá S. fšios diénós* 195₅ ~ *weźmy przedsię Ewángeliá s w i e t a* 203₂₆.

4. Palyginti su kitais postpoziciniais vietininkais, kontekstuose su rimties veiksmažodžiais vietą *viduje* žymintis **inesyvas** Daukšos *Postilėje* vartojamas dažniausiai. Jis taip pat išsiskiria savo reikšmių ir prielinksninių koreliatų gausa. E. Valiulytė (1998, 30) nurodo 9 prielinksninius inesyvo sinonimus, čia apsiribosime tik penkiais: ***ant + gen.*** ('vidus' / 'paviršius'), ***tarp + gen., viduj + gen., per + acc., po + acc.*** (išplitimo kur nors reikšmė).

4.1. Nustatyta, kad inesyvas dažniausiai yra pasyvusis konkrečios reikšmės daiktavardis arba abstraktas. Pasyviesiems **k o n k r e č i o s** reikšmės inesyvams, be pagrindinės vietos viduje semos, kartais būdinga ar galima paviršiaus sema. Vietai paviršiuje, rečiau viduje reikšti, Daukša vartoja ir prielinksnio *ant* konstrukciją su *genityvu*. Taigi ir **iliatyvas**, ir prielinksninė konstrukcija ***ant + gen.*** kontekstuose su rimties veiksmažodžiais vartojami vietai viduje / paviršiuje žymėti. Kadangi galima paraleli vartoseną, abu raiškos būdai bus aptarti kartu.

Dauguma ***ant + gen.*** konstrukcijų, turinčių paviršiaus ir atspirties¹⁰ reikšmę, nėra visiškai semantiniai inesyvo atitikmenys ir todėl ne visada gali būti pakeistos inesyvu,

⁹ DLKŽ² 204 prielinksnio *ik(i)* pirma reikšmė – 'vietos ribos žymėjimas'.

¹⁰ J. Kilius (1977, 44) teigia, kad prielinksnis *ant* reiškia ne tik viršų, bet ir atspirtį: „kai reiškiamą atspirtis į orientyrą, subjektas dažniausiai būna orientyro viršuje, bet viršus laikytinas ne relevantiniu, pirminiu požymiu, o tik prielinksnio relevantinio požymio – atspirties – pasekme. Prielinksnio *ant* reikšme suprantant atspirtį, o ne viršų, paviršių, dėsningi atrodo ir tie atvejai, kai *ant* vartojamas kontekste, suponuojančiame ne viršų, o apačią, nors čia galima išvelgti ir objektinių ar būdo santykių atspalvį“.

plg.: *ant kryžiaus* ir *kryžiuje*. Kai paskirais atvejais paviršiaus reikšmė yra neutralizuota, greta prielinksninės konstrukcijos randamas inesyvas, pvz., *ant lauko* ir *lauke* – junginys *ant + gen.* ir inesyvas yra sinonimai.

Toliau nagrinėjama žemiau išvardytų semantinių grupių vartoseną inesyvo linksniu ir prielinksninėje konstrukcijoje *ant + gen.*: žemės paviršiaus objektų (*kalnas, uola, kelias, laukas, duobė, sala, kraštas* ‘krantas’, *medis, kryžius*), vandens telkinių (*vanduo, marios, upė, ežeras*), atmosferos ir dangaus kūnų (*oras, pasaulis, svietas, žemė, dangus, dangūs, dangus ir žemė, saulė, mėnuo, žvaigždės*), susiejimų, susibūrimų, įvykio vietų (*vieta, turgus, puota, svodba*¹¹, *sūdas*) pavadinimai, kiti vietų pavadinimai (*lova, patalas, grabas, sostas, altorius*), gyvulių (*žirgas, kumelėlis, asilė, asilėlis*), kūno dalių (*kūnas, ranka, rankos ir kojos, šonas, akis, ausys, širdis, krūtinė, veidas, keliai, kaklas, pečiai, galva, įščia, sąnariai, nasrai, viduriai*¹², *kraujas*) pavadinimai, kai kurie abstraktai (*aukštybės, viera, valia, dūšia, siela, rojus, pragaras, pekla*), žodžiai *kairė, dešinė, pradžia, galas*. Dauguma šių daiktavardžių gali būti vartojami ir inesyvo linksniumi, ir prielinksnio *ant* konstrukcijose. Galima išskirti kelis tokios vartosenos atvejus.

4.1.1. Inesyvas ir prielinksninė konstrukcija *ant + gen.* vartojami su tokiais pačiais ar panašios reikšmės statyviniais veiksmažodžiais ir yra visiškai **sinonimai** (daiktavardžiai *pasaulis, dangus, dangus ir žemė, aukštybės, svodba, puota, ranka, kelias, sala, žemė, dangūs, vieta, sūdas, dūšia, širdis*), pvz.: *Paláimintas bûfsi miesté / ir a n t' l a u k o* 290₃₉ ~ *Błogofławiony będźiefš w mieście / y n á p o l u* 298₃₅ ir *málda daríta gal' bût (...)* ir *l a u k é* 221₄₂ ~ *n á p o l u* 230₁₅. Sintagmos su šiais žodžiais atitinka *na + loc.* konstrukcijas (*kaiþ irá Diéwas a n t d a g á u s* 11₅₄ ~ *iáko iest Bog n á niebie* 11₃₇ ir *nakti tułos žwajzdes da guia rodžias* 502₂ ~ *fię gwiazdy n á niebie ukázuia* 543₁₆) arba šių daiktavardžių inesyvu verčiami lenkų kalbos prielinksnio *w* junginiai, o *ant + gen.* – prielinksnio *ná* konstrukcijos, pvz.: *Jéfus (...)* *a n t' k ê ł o t ũ s r a u p s ũ t u s i Ź g i d e* 327₂₁ ~ *n á d r o d z e t y c h t r ę d o w á t y c h u z d r o w i ł* 337₃₆ ir *Sakiôkię / o d ũ fšia (...)* *Wiefšpati táwq / t a m é k ę l á g a i ł ę j m o* 175₂ ~ *Náfláduyže (...)* *Páná twego w t e y ž á ł o f n e y d r o d z e* 184₂; *kurių a n t' f a ł ó s (...)* *l a b á i d a u g y r á* 522₅₀ ~ *iest n á w y s p i e* 568₁₀ ir *f a ł o i a w i ę n a s m ę d ž i a s á u g a* 522₅₁ ~ *w (...)* *w y s p i e i e d n o d r z e w o r o ś c i e* 568₁₁.

¹¹ Inesyvai *svodboje, puotoje* turi laiko reikšmės atspalvį. Tačiau vietos sema yra pagrindinė, nes šie inesyvai nurodo vietą, susijusią su tam tikru įvykiu ir jo laiku (Jablonskis 1928, 99).

¹² Inesyvas *viduriuose* Daukšos *Postilėje* turi reikšmę ‘viduje’, pvz.: *pasaulis horé likšminas / bet wi duri ũ fš e d u fš i a n e i ę u c z i a t i k r o i o l i k š m u m ó* 214₃, *w i d u r i ũ fš i q a n t d ũ fš i o s k u r t u r ę t u m b i m' b ũ t ž e m c z i ũ g a i s g e r ũ d a r b ũ p a g r á ž i n t i* 33₂₁₋₂₂.

Inesyvo ir prielinksninės konstrukcijos *ant + gen.* sinonimija galima tada, kai daiktavardžiai žymi dvimačius daiktus, kurių svarbiausi požymiai yra plokštumas, plotas ir paviršius. Daugiau išryškinamas vienas požymis. E. Valiulytė (1998, 65) rašo, kad sinonimijos atveju formos skiriasi „nežymiais reikšmės atspalviais: prielinksniu *ant* pabrėžiamas vietos liečiamas paviršius, o vietininku – vietos ribos, plotas“. Iš skiltyje 4.1.1 išvardytų daiktavardžių plokštumos ypatybę turi žodžiai *laukas, dangus, žemė, kelias, sala*, taip pat gali turėti plačios reikšmės daiktavardžiai *pasaulis, aukštųjų, vieta* bei daiktavardis *rankos*, jei inesyvas *rankose* suvokiamas ne kaip glėbys.

Kai kurių šių daiktavardžių vartoseną inesyvo linksniu ir prielinksninėje konstrukcijoje *ant + gen.* pasiskirsto tolygiai, bet daiktavardžiai *pasaulis, žemė, dangus, dangus ir žemė, vieta, aukštųjų, sūdas* vietai reikšti yra daug dažniau vartojami su prielinksniu *ant*, o jų vartosenos inesyvo linksniu atvejai reti (pvz., inesyvas *sūde* – vienintelis Daukšos *Postilėje*).

Sinonimijos atveju inesyvo vartosenos retumą ir konstrukcijos *ant + gen.* vyravimą patikimiausia aiškinti lenkiškų prielinksnio *na* konstrukcijų įtaka¹³. Žinoma, ne visur M. Daukša yra akla sekęs originalo tekstu, tačiau daugeliu nagrinėjamų atvejų matomas pažodinis vertimas¹⁴. Lenkiškų ir lietuviškų sintagmų lyginimas rodo, kad inesyvu dažniausiai verčiama lenkų kalbos konstrukcija *w + loc.*, o *ant + gen. – na + loc.* konstrukcija. Taip galima aiškinti daiktavardžių *širdis, dūšia* vartoseną inesyvu ir prielinksninėje konstrukcijoje *ant + gen.* ([kas] *aná kêrŕtą (...)* *turêio ant Ŗirdies* 294₄₆ ~ *gniew / ktory miał ná Ŗercu* 303₁₃ ir *Bet Ŗirdisê gêrosê Ŗôdis Diêwo yra pradžia* 98₄₂ ~ *w Ŗercách dobrych / Ŗowo Boże iest poczatkiem* 100₁₃; (*Jêsus*) *teip' ant' dū Ŗios nulûdês búwo* 152₅₁ ~ *Ŗiê ták bárzo ná duŖy Ŗmêcił* 158₃₈ ir [tu] *turi Diêwą dū Ŗio ie sáwo* 103₃₅ ~ *maŖ Bogá w duŖy Ŗwoiey* 105₁₀₋₁₁), t. p. plg.: *kaip mêdzi ŖŖe: iŖg kur kêlas Ŗkáistumas ant' tákŖtu / gardúmas ir wáistaw a iŖi ŖŖe / graŖúmas ant' Ŗie dū* 406₄₋₆ ~ *iáko w drzewách: Ŗkad powŖstáie ŖlicŖnoŖc ná liŖŖciu / smák y lekárŖstwo w owocách / piêknoŖc ná kwiatkách* 420₁₂₋₁₃.

Vertimo nuoseklumas, sekimas originalu Daukšai būdingas, tačiau yra ir išimčių – kartais ir inesyvu, ir prielinksnine konstrukcija *ant + gen.* verčiami lenkų kalbos junginiai *na + loc.* (*LáupŖe ant' augŖtîbi Diêwui* 522₁₄₋₁₅ ~ *Chwalá ná*

¹³ Inesyvo *žemėje* lietuviškumą ir taisyklingumą istoriniu požiūriu lietuviškuose poteriuose bei prielinksninės konstrukcijos *ant žemės* pažodinį vertimą iš lenkų kalbos įrodinėja A. Salys (1979, 147–161), jam pritaria ir P. Skardžius (1997, 615).

¹⁴ Plg.: Daukšos *Katekizme* (DK 1995) randami keturi atvejai su daiktavardžiu *pasaulis* reikšme 'vieta'. Trys iš jų pavartoti prielinksninėje konstrukcijoje *ant + genityvas* (21₁₂, 70₁₈, 170₁₃) ir tik vienas – inesyvu (21₁₄₋₁₅). Visur verčiama iš lenkų kalbos prielinksnio *na* konstrukcijų (15₁₄₋₁₅, 15₁₆₋₁₇, 43₁₈₋₁₉, 129₁₁₋₁₂).

wyfokości Bogu 567₃₀ ir *stebuklīgēfnis Diēwas a u g f t i b e f e* 82₂ ~ *džiwniey fzy Bog ná wyfokości* 83₁₁), t. p. su daiktavardžiais *laukas, pasaulis, dangus* ir *žemė, turgus, puota, svodba, lova, kaklas, aukštybės*. Tai, kad Vujeko *Postilės* junginiai su prielinksniu *na*, be konstrukcijos *ant + gen.*, išverčiami ir inesyvu, rodo inesyvo įpras-tumą to meto kalboje.

Inesyvas ir prielinksninė konstrukcija *ant + gen.* pasitaiko ir vietoj kitų lenkų kalbos junginių, pvz.: *o a n a m é p a s a u l i i e g i w â t á a m Ź i n á i g i s i m e* 296₄₅ ~ *á p o ś m i e r ć i Ź y w o t w i e c Ź n y o t r z y m a m y* 305₃; *kołey su iũ efsi a n t' k ê l o* 296₂₅ ~ *pokiś z nim iest w d r o d Ź e* 304₃₈; *liépe tárnu* (...) [elgetas] *ant kelú ir u Ź t w o r i Ź s e / s u Ź a u k t'* 278₄ ~ *po drogách y opłotkách / zwoływác* 285₈; *waikŹcziot' ant' Ź ê m e s* 400₁₈ ~ *chodŹić po ziemi* 414₁; *WiŹi kurié giwênatę a n t' Ź ê m e s* 405₁₆ ~ *WŹyŹcy obywátele Ź i e m Ź c y* 419₂; *Kas bę giwęs d a g u i a* 496₄₁ ~ *Kto wnidŹie do niebá* 534₄₅.

4.1.2. Prielinksninė konstrukcija *ant + gen. inesyvo atitikmens neturi* tada, kai ryški paviršiaus reikšmė. Daukšos *Postilėje* nėra žodžių *kalnas, kairė, dešinė, pradžia, galas, patalas, sostas, altorius, veidas, kėliai* inesyvų. Su žemės paviršiaus objektų pavadinimais *kalnas, uola* vietai jų paviršiuje reikšti yra būdinga konstrukcijos *ant + gen.* vartosena, pvz.: *miestas ant' kalno paŹtatitas* 445₂₈, *miáŹto ná gorze z b u d o w á n e* 465₅₂; *Kurié wel a n t Ź l ó s : t i e y r a k u r i é t a d i Ź g i r Ź t a* 97₃₂, *Ktorzy záś ná o p o k e* 99₁₃. Vienintelį Daukšos *Postilės* žodžio *uola* inesyvą lemia veiksmožodžio leksinė reikšmė ([Juozapas] *padêio ii (kũna) grabé (...)* *kuri búwo iŹkâłes Ź ł o i é* 179₄₂ ~ *ktory był wykował w o p o c e* 188₁₉).

Prielinksninės konstrukcijos *ant pradžios, ant galo* (šiomis sintagmomis dažnai nurodomi įrašai Evangelijose), *ant kairės, ant dešinės* yra pažodiniai lenkų kalbos junginių *ná + loc.* vertimai: (*hoŹéi) a n t' k a i r é s t i k r á p á Ź m e r k i n á t u r* 209₂₇₋₂₈ ~ *n a l e w i c y* 271₃₆; *Christus sêdi a n t' d e Ź Ź i n é s D i é w o* 199₄₃ ~ *ChryŹtus Ź i e d Ź i n á p r á w i c y B o Ź e y* 207₅₁; *S. Jônas (...)* *a n t' p r â d Ź i o s Ź a w o s E w a n g e l i o s a p e D i e w i Ź t e (...)* *m i k l i n á* 44₁ ~ *n á p o c Ź a t k u Ź w e y E w á n g e l i e y* 43₁₈; *A n t' g â ł o d Ź i Ź t p r i é Ź a Ź t i E w a n g e l i Ź t a* 91₃₈ ~ *N á o Ź t á t e k d á i e p r z y c Ź y n e E w á n g e l i Ź t á Ź.* 92₄₁.

Daiktavardžiai *patalas, sostas, altorius, veidas, kėliai* junginiuose su prielinksniu *ant* turi paviršiaus reikšmę. Jiems būdingas plokštumos, o ne ertmės požymis. Jų vartosena konstrukcijoje *ant + gen.* dar gali būti nulemta ir lenkiškų prielinksnio *na* junginių, pvz.: *Christus yra a n t' a ł t ô r e u s* 133₄₆ ~ *ChryŹtus iest ná o ł t a r Ź u* 140₄₀; (*Pilôtas) Ź e d é i o a n t Ź ô Ź t o* 167_{a17} ~ *Ź i e d Ź i a ł n á Ź t o l c u* 175₂₁; *n Ź g p ł á Ź t a k u a n t' w e i d o k a i p' a p t i n u s i w i e Ź p a t i J é Ź y i Ź w é d e ó r a n'* 170₁₇; *n á t w a r Ź y i á k o o p u c h ł e g o P á n á* 179₃.

Prielinksninė konstrukcija *ant + gen.* vartojama visuose junginiuose su gyvulių pavadinimais: *sêdêti / joti / ateiti ant kumelėlio / Źirgo / asilyčos / asilėlio*.

Daiktavardžiai *medis, kryžius* sintagmose *afieravoti, karoti, pakabinti, būti pakabintam ant medžio / ant medžio kryžiaus, kentėti, kaboti ant kryžiaus* turi ne tiek viršaus, kiek atspirties¹⁵ požymį, todėl vartojami konstrukcijose su prielinksniu *ant*, pvz.: *pařsiremes ant mēdžio* 429₄ ~ *wspārřy się nā drzewie* 444₂₃; *ant mēdžio pakabintas* 177₁₀ ~ *nā drzewie zāwieřone* 185₅₃; *Christus (...) ant križiaus kēnte* 454₄₄ ~ *nā krzyżu ćierpiał* 481₃₉.

4.1.3. Inesyvo vyravimas pastebimas tais atvejais, kai paviršiaus reikšmės nėra.

Daiktavardžiai *pekla, pragaras, rojus, siela, akys, ausys, nasrai, viduriai, iščia, šonas* vietai reikšti vartojami tik inesyvo linksniu. Tai lemia pačių daiktavardžių vidaus reikšmė (*iščios, viduriai, nasrai, akys, ausys*), originalo konstrukcija (*šonas: W. Christus tēikeř palikt reczius arba žimės žaiždų řōne* 195₃₂ ~ *znāki ran w buku* 204₆). Daiktavardžiai *pekla, pragaras, rojus, siela* priskirtini prie abstraktų, apie juos dar bus rašoma.

Jei *ant* + *gen.* junginys, be inesyvo, tekste aptinkamas su tuo pačiu daiktavardžiu, jo reikšmė visai kitokia – vieta paviršiuje. Tokiu atveju šie du būdai lokacijai reikšti sudaro opoziciją.

Su vandens telkinių pavadinimais (*vanduo, marios, upė, ežeras*) buvimui / plaukiojimui vandenyje reikšti vartojamas tik inesyvas. Prielinksnio *ant* vartosena su šiais daiktavardžiais lemia kontekstas – visur ryški paviršiaus reikšmė, pvz.: *kēto ant wāndenes ne pažint* 580₁₄ ~ *drōgi nā wodzie nie znać* 627₂₀. Vandens telkinių pavadinimų inesyvu verčiami lenkų kalbos junginiai su prielinksniu *w*, o *ant* + *gen.* – konstrukcija *na* + *loc.* Taigi šiuose kontekstuose ir lietuvių, ir lenkų kalbose linksnio ir prielinksninės konstrukcijos vartosena yra motyvuota.

Gretiminę inesyvo ir prielinksninės konstrukcijos *ant* + *gen.* vartosena su kūno dalių pavadinimais lemia semų ‘paviršius’ ↔ ‘vidus’ opozicija, plg.: [Jonas] *ant krotu Wiefřpatiės gūléio* 43₂₂ ~ *nā pierśiach Pāñřkich odpocżywał* 42₃₃₋₃₄ ir *toii ugnis (...) krotiřē Diewo užrakinta / tuř būt* 8₃₇ ~ *ogień w (...) pierśiach Bořych zāmkniony* 8₃₅; *regint ne kātą awineli (...) anoi gėdiřkoi karūnoi ant galwós* 174₃₀ ~ *nā głowie* 183₃₀ ir *kuriē [eretikai] (...) kę saw ilipe galwoie* 212₁₃ ~ *ktore sobie ulepili w głowie* 220₂₉.

4.2. Dažnas yra abstrakčios reikšmės daiktavardžių inesyvas: *duřia io notlikoř pekloi* 185₁₃ ~ *niezostālā w piekle* 193₂₅; (*Apāřstalāi*) *džeugřmus turēio siēloi* 213₁₂ ~ *nā řumnieniu* 221₂₅; *didžturis (...) palaidotas pragaria* 271₂₄ ~ *pogrzebion w piekle* 278₃₆.

¹⁵ Kilius (1977, 44): „atspirtimi suprantant tai, kad orientyras laiko subjekta, atlaiko jo svorį“. Dar žr. 10 išnašą.

Abstrakčios reikšmės žodžių inesyvą gali lemti Vujeko *Mažosios postilės* lenkiškosios konstrukcijos, kurias Daukša išverčia pažodžiui:

turėti neapykantoje: *turêkite nopîkantoie kas pikto yrá* 576₂₁ ~ *mieyćie w nienawiści co złogo iest* 623₁₅; *mané pirm neg ius turêio nopîkantoie* 530₄₂ ~ *mnie pierwey niżli was miał w nienawiści* 577₁₅;

mokytas + iness.: *Jėjus / táre mókitump' zókoné* 338₉ ~ *JEzus / rzekł do ucżonych w zakonie* 348₃₃; *Pówiłas Thimotéuŝą sáwą / nórint' iżg iaunų wáŝfarų raŝtė S. mōkitą / taczėu graudina idant' (...) mōkitų s ŝkáiti-mę* 378₄₇ ~ *w piśmie S. bieglego / przedŝię upomina / áby ŝię uŝtáwicżnie ćwicżył w cżytániu* 393₇₋₈.

Nedažnai aptinkami tokie abstrakčios reikšmės daiktavardžių inesyvai, kurie yra pavartoti vietoj Vujeko *Postilės* prievoksmių: *kėlą Diėwo tieŝoié mōki* 363₃₉₋₉ ~ *drogi Bożey w prawdzie náuczáŝ* 375₈₋₉; *patis W. Christus tieŝoia númire* 343₃₃ ~ *ŝam Pan Chryŝtus prawdżi wie umárl* 354₃₃.

Daug rečiau abstraktai vartojami prielinksninėje konstrukcijoje *ant + gen.* Dažniausiai tai lemia originalo konstrukcijos, pvz.: *Heretikai kurié ant paczios wierós fundawoie nutėifinimá ir iżgânimá sáwa* 294₁₉ ~ *ná ŝámey wierze funduią* 302₄₀; *ant' mûŝų wálos yra bût' iżganitu* 411₂ ~ *ná náŝey woley iest być zbáwionym* 425₃; *(Jėjus) teip' ant' dū ŝios nulûdęs búwo* 152₅₁ ~ *ŝię ták bárzo ná duŝy ŝmėcił* 158₃₈.

4.3. Toliau aptariamais inesyvo prielinksniniai atitikmenys yra retesni. Jie vartojami vietoj įvairių lenkiškų prielinksninių konstrukcijų.

4.3.1. Prielinksninė konstrukcija *viduryje, viduj (tarp)*¹⁶ + *gen.* (lenkų *w pośrzedku*) žymi:

a) objekto lokaciją tarp kitų dviejų objektų. Daiktas gali būti apribotas kitų iš šonų (vertikalė) arba iš viršaus ir apačios (horizontalė), pvz.: *O Jefu widuriié (nukriżewoio)* 172₂ ~ *á w pośrzedku Jezufá* 181₁₅₋₁₆; *bażńicżioie / kuríi yrá widuriiiie tãrp dagáus ir tãrp' prãgaro* 526_{b16} ~ *ktory iest w pośrzedku miedzy niebem á miedzy piekłem* 572₃₂;

b) objekto lokaciją tarp daugiau nei dviejų kitų objektų, kurie sudaro sankaupą (pasyvieji daiktavardžiai) arba minią (aktyvieji daiktavardžiai), todėl išvelgiamas ertmės požymis, pvz.: *uŝŝėio kukalús widuriiie kwiecżių* 82₃₄ ~ *náŝiał kãkolu w poyśrzedku pŝenice* 83₄₀; *regint ne kãltą awineli widúi wilkú* 174₃₀ ~ *widżac niewinnego Báránká w pośrzed wilkow* 183₃₀;

c) kai *viduryje / viduriuose* yra *viduje* sinonimai. Paprastai tokiais atvejais vartojamos sintagmos *viduryje / viduriuose + ant + gen.* (lenkų k. *wewnątrz*): [Jėjus]

¹⁶ Konstrukcija *viduryje, viduj tarp + gen.* aptinkama nusakant lokaciją tarp dviejų objektų.

widuriié ant širdies dziâuges izg musy izgânimo 38³⁵⁻³⁶ ~ *we wnątrz się ną fercu rádował* 38²³⁻²⁴; *widuriusia ant dúšios* 33²¹ ~ *we wnątrz ną dušy* 33⁸.

4.3.2. Prielinksninė konstrukcija *tarp + gen.* (lenkų k. *między + loc.*) ir anksčiau aptarta *viduryje, viduj + gen.* sinonimiškumu inesyvui yra semantiškai panašios. *Tarp + gen.* vietai reikšti žymi:

a) lokaciją minioje, pvz.: *tarp kurių (móterų) búwo Maria Magdalená* 179¹⁶ ~ *miedzy ktorymi była Márya Mágdálená* 187³⁹; *kokié búwo (...) Pharizéu-šaitarp' anós miniós* 91⁵³ ~ *miedzy ona rzešą* 92⁵⁵;

b) lokaciją tarp 2 daiktų (daug rečiau), pvz.: *(kurį) tarp dwieių akmenų užrakina* 407¹⁻² ~ *miedzy dwiemá kámiěmi zámykáia* 421⁴.

4.3.3. Konstrukcijos *per + acc.* (lenkų *na, po + loc., przez + acc.*) ir *po + acc.* (lenkų *po + loc.*) vietai reikšti dažniausiai vartojamos:

a) su dideliu plotu žyminčiais žodžiais, dažnai su daiktavardžiu *pasaulis*: *io arba' niékur per pasáuli ne bú* 445³¹ ~ *na świeće nie było* 466¹; *wiffá per pasauli Bažnîczia krikšczionišká (...) turêio wiffadós šitą búdą małdų* 547⁸ ~ *wšystek po świecie Kościól (...) miał záwšze ten obyczay modlitw* 594⁵¹⁷; *(Bažnîcze) wifsúr yr' ir wiffadós bú pažištama po wiffą pasáuli* 226³¹ ~ *był znáiomý po wšytkiemu swiátu* 235¹⁶. Inesyvui sinonimiška sintagma *per / po pasauli* suvokiama kaip neapribota, tęstinė erdvė, kurios didumą paryškina prieš daiktavardį *pasaulis* pridėtas apimties reikšmės būdvardis *visas*;

b) su garsinės raiškos veiksmažodžiais, pvz.: *škálpť per pasáuli* 17⁴⁰ ~ *osłáwiác po świecie* 18⁵; *Christus (...) kártais synagógose kártais pokátnus / po łaukúš / ir wel' lútúše šâke* 289³³ ~ *w Božnicách / czâsem po gorách / po polách / y tež w łodžiách kazał* 297²⁸;

c) su kartotini veiksmą reiškiančiais veiksmažodžiais, pvz.: *Slapîšsis po kátnus / po giréš* 14⁴⁸⁻⁴⁹ ~ *Będa się kryć po gorách* 14⁴³; *ne žemey' wáikšcziodamas / bet' po dagų lakiodamas ęřelis* 43³⁴ ~ *niepo žiemi chodzący / álepo niebie latáiący* 43⁵.

Aptinkama atvejų, kai inesyvo prielinksniniai koreliatai *per + acc.* ir *po + acc.* vartojami tuose pačiuose kontekstuose, plg.: *Galêio iifsái wáikšcziot' po marés faufomis kóiomis* 347¹³ ~ *chodźić po morzu* 358²³ ir *dwasiá (...) wáikštinêie per*

¹⁷ Pasitako atvejų, kai konstrukcija *per + acc.* vartojama nelabai tinkamai, pvz.: junginyje *izpažiinkimé (...) per wiffa pasáuli* 267¹² ~ *wyznawaymy iáwnie przede wšytkim swiátém* 274¹³ originalo prielinksnis *przed* (šiuo atveju 'prieš') suponuoja pasaulio kaip adresato funkciją. Sintagmoje *Wáikšcziodamas Jesus per marés* 377⁴ ~ *Chodząc Jezus przy morzu Gáli-leyškim* 391⁴ konstrukcija *per + acc.* siūlo prielinksni *prie*, be to, ir originalo prielinksnis yra *przy*.

w i e t á s b e w a n d e n é s 118₆ ~ *przechodzi przez mieścá bezwodne* 125₁₁. Be šių dviejų konstrukcijų, tokiuose kontekstuose galimas ir datyvas, pvz.: *dwafia (...)* *wáikŕczioie wíetomis faufomis* 120₃₄ ~ *chodŕi po mieścách suchych* 127₃₃.

Minėtinas dar vienas įdomus atvejis, kai aptariamų konstrukcijų vartoseną sutampa, plg.: *tápo támfumai po wiffa žemę* 173₅ ~ *stáły się ciemności po wŕzytkiej ziemi* 182₁₄ ir *tamŕibes tápusios est per wifŕga žemę* 173₁₉. Antrojo sakinio lenkiškose perikopėse nėra (p. 182), jis yra Daukšos prirašytas¹⁸. Abi sintagmas skiria tik 14 teksto eilučių, tad keista, kodėl nevartojama ta pati prielinksninė konstrukcija.

5. Adesyvas iš visų postpozicinių vietininkų Daukšos *Postilėje* yra rečiausias. XVI a. kalboje šis linksnis jau buvęs gana silpnas, kadangi *Postilė* liudija adesyvo semantinių funkcijų pakitimus.

Adesyvo ir aliatyvo neutralizacija ypač ryški su kalbėjimo veiksmažodžiais, taip pat su veiksmažodžiais *pulti, stotis, siųsti, patekti, pririšti, judinti*. Ji prasidėjusi dėl prielinksninių konstrukcijų *prieg + gen.* ir *prieg + dat.* funkcijų pakitimo (R o s i n a s 2001, 138).

Adesyvo pašalio reikšmė Daukšos *Postilėje* nėra pagrindinė. Daugiau nei 2/3 adesyvo pavyzdžių žymi vietą asmens aplinkoje, jo dvasinėje erdvėje¹⁹. Šios reikšmės adesyvas yra aktyvusis daiktavardis / įvardis²⁰, priartėjęs prie inesyvo posistemio. Juo dažniausiai verčiama lenkų kalbos konstrukcija *w + loc.*, pvz.: *Ewangeliá (...)* *turi sa w i m p d wiełopą priliginimą* 87₅ ~ *ma w sobie* 88₁₉; *(tafsái) maním p giwêna ir aŕ iamę* 134₂₅ ~ *We mnie mieŕka á ia w nim* 141₁₅; *iamé* [Dieve] *giwêname / iamé krutinameŕ / ir iemím p esmé* 606₃₅₋₃₆ ~ *w nim żywiemy / w nim się ruŕamy / y w nim iestefmy* 471₄. Inesyvo ir adesyvo vartoseną su participiniais įvardžiais tuose pačiuose kontekstuose rodo šių linksnių reikšmių sutapimą. Tokį procesą galėjo lemti adesyvo posesyvumo reikšmės atspalvis. Pasak A. R o s i n o (2001, 140–143), pagrindinis veiksnys šių linksnių neutralizacijai buvo sisteminis (morfologinis) adesyvo trumpėjimas, prasidėjęs daugiskaitoje, vėliau perėjęs į vienaskaitą – tai pagrindžia Daukšos *Postilės* junginiai, kai toje pačioje sintagmoje randami abu linksniai – adesyvas ir inesyvas, pvz.: *žmoneŕe bediewiűŕemp ir neyŕtikuműŕemp* 44₅₃ ~ *w ludŕiách niezboŕnych y niewiernych* 44₁₄₋₁₅²¹.

5.1. Vietą prie, šalia ko nors (pašalio reikšmė) žymintį adesyvą „atliepia“ prielinksninės konstrukcijos *prieg + dat. / gen., pas + acc., ties + instr., už + gen.*

¹⁸ Šio sakinio nėra ir Vilento EE.

¹⁹ Apie požymį *gyvas* ↔ *negyvas* aprašant postpozicinių vietininkų sistemą žr. K a v a l i ũ n a i t é 2001, 93–111; 2003, 33–49.

²⁰ Įvardžių adesyvas sudaro didžiąją dalį visų *Postilės* adesyvų pavyzdžių.

²¹ Plg. K a v a l i ũ n a i t é 2001, 104–109.

5.1.1. Pagrindinis ir dažniausiai vartojamas pašalį žyminčio adesyvo semantinis atitikmuo – prielinksninė konstrukcija *prieg + dat.*, rečiau – *prieg + gen.* Adesyvu yra verčiamos lenkų kalbos konstrukcijos *u + gen.* ('pas, prie'), *prieg + dat. / gen.* konstrukcija – prielinksnio *przy* ('prie; šalia; su; per') junginiai, pvz.: *W. Christus (...) stówi dúrifią m p musy* 45₄₉ ~ *ktory stoi v drzwi nášych* 45₁₁ ir *(ánis) stowêio stúprei prieg iam'* 298₁₇ ~ *stali mocno przy nim* 306₃₈; *Kad sedêio fkomieip' wienúlika mókitiniy* 226₁₅ ~ *śiedziáło v stołu* 235₁ ir *kurié su mumis prieg tofiąg fkomios fêdi* 352₃₅ ~ *przy tymże stole śiedzą* 364₃.

Retai pasitaiko kitų vertimo variantų, pvz.: *Tóii nupéłne Diéwie p / idánt' ángelás ią atłakitú* 472₃₅ ~ *ktora zástúžylá od Anyolá byc náviedzóná* 503₂₄; *kaíp túri wéiktis prieg dwári io* 434₁₇ ~ *się máią spráwowác ná dworzé iego* 450₈.

Adesyvu ir adesyvine konstrukcija *prieg + dat. / gen.* gali būti verčiami lenkų kalbos prielinksnio *przede* junginiai (kai juose vartojami pasyvieji daiktavardžiai; kontekstai su aktyviaisiais daug retesni), pvz.: *wisłi túrimę stowét fóstie p io* 360₅ ~ *stánąc przed stolicą iego* 350₃₉; *palik ten' dówáng táwa prieg áltôriaus* 292₂₈ ~ *Żostaw tám dar twoy przed ołtarzem* 301₃; *Lózorius kurís gulêio wártúfęmp io* 270₃₇ ~ *ktory leżał przede wroty iego* 277₄₈, plg. *Lózorius (...) gulêio wártúfęmp didźturio* 271₃₄ ~ *leżał v wrot bogacźowych* 278₄₄.

5.1.2. Pas + acc. Teiginį, kad šio prielinksnio junginiai yra adesyvo semantiniai atitikmenys, pagrindžia Vujeko *Postilės* sintagmos *u + gen.*, kurios, kaip jau minėta, dažniausiai verčiamos adesyvu, plg.: *Lozorius / kurís gulêio pas wártús io (dídźturio)* 267_{a7} ~ *ktory leżał v wrot iego* 276₄₋₅ ir *iifsái gulêio wártúfęmp* 270₄₈ ~ *on leżał v wrot* 278₁₀.

Prielinksnine konstrukcija *pas + acc.* verčiami kitokie lenkiški prielinksniai:

podle 'šalia, šalimais, greta': *Ant to pawárgelis yra ioğ sêdi pas kêlą* 105₄₅ ~ *śiedzą podle drogi* 107₁; *kurie pas kêlą / fšitie yra / kurié kláufo* 97₃₀ ~ *ktorzy podle drogi* 99₁₁;

wedle 'prie, šalia': *áklas nêkuris sedêio pas kêlą êlgetaudamas* 102₉ ~ *śiedzał wedla drogi źebrząc* 103₂; *pas krâfštą sedédami* 524₃₁ ~ *wedla brzegu śiedzący* 569₄₀; *(Maria) wel' sedédama pas kóias Wiefšpatiés* 490₄₅ ~ *śiedząc wedle nog Páñskich* 523₃₇.

Minėtas lietuviškas sintagmas *pas + acc.* pavyzdžiuose, kai yra nurodomas koks nors plotas (kelias, kraštas 'krantas'), būtų galima laikyti inesyvo prielinksniniais atitikmenimis, lygiaverčiais *ant + gen.* konstrukcijoms, jei nebūtų žinomas vertimo šaltinis. Šiais atvejais *pas + acc.* adesyviškumą pagrindžia lenkiškų prielinksnių reikšmė, rodanti lokaciją prie, šalia ko nors, bei anksčiau minėtas teiginys, kad junginiais su prielinksniu *pas*, kaip ir adesyvu, yra išversti lenkų kalbos prielinksnio *u* junginiai.

5.1.3. Ties + instr. (lenkų *przed + instr.*). Kartais prielinksnio *pas* konstrukcija Daukša pavartoja su aktyviaisiais daiktavardžiais ar įvardžiais, pvz.: *żmógus wánde-nimis patúlżes stowêio pás iń* 339₂₋₃ ~ *stał przed nim* 350₁. Tačiau dažniau tokiais atvejais pasirenkama konstrukcija su prielinksniu *ties – ties + instr.*, pvz.: *żmogus (...) búwo ties iń* 338₈ ~ *był przed nim* 348₃₁; *kurié stôwi ties tawiń* 323₆ ~ *ktorzy stoią przed tobą* 333₁₃.

5.1.4. Labai retai ir tik tam tikruose kontekstuose adesyvo koreliatas gali būti prielinksninė konstrukcija *uż + gen.*, plg.: *daugi Muitinikų sedeio už fkomios su Jezufu* 510₄₅₋₆ ~ *śiedźieli v stołu* 556₆; *(Wieżpatis) lieps iiémus sedet' už fkomios sawós* 601₃₁ ~ *śiedzieć v stołu swiego* 554₄₉, ir *(Katholikai) śwētűsius fkomieíp Wieżpatiés (tai yra ałtorip prieğ miżéi S.) minédawo* 539₅₀₋₁ ~ *v stołu Páńskie-go (to iest v ołtarzá przy Mżey ś.) wspomniano* 586₇. Prielinksninė konstrukcija *uż + gen.* šiame kontekste gali būti verčiama ir iš lenkų kalbos prielinksnio *za* junginių, pvz.: *sedédami su iń už fkomios* 485₂₀₋₁ ~ *fiedzac z nim zá stołem* 518₂.

Išvados

1. Daukšos *Postilė* fiksuoja keturių postpozicinių vietininkų sistemą. Iliatyvas, aliatyvas, inesyvas tekste dažni, adesyvas dėl neutralizacijos su inesyvu ir aliatyvu vietos reikšme vartojamas rečiausiai.

2. Iliatyvu verčiamos prielinksninės konstrukcijos *do + gen.*, *w + acc.*, *na + acc.*, aliatyvu – *do + gen.*, *ku + dat.*, *na + acc.* (išvardyta mažėjimo tvarka).

Inesyvu verčiamos prielinksninės konstrukcijos *w + loc.* ir *na + loc.* (rečiau), adesyvu – konstrukcijos *u + gen.*

3. Aliatyvas gali atitikti ne lenkų kalbos konstrukciją *do + gen.*, bet genityvą, tačiau *do* šiuo atveju yra veiksmožodžio priešdėlis. Tokios lenkų kalbos sintagmos (*slinkties veiksmožodis su priešdėliu do- + genityvas*) galėjo lemti genityvo vartoseną vietoj aliatyvo Daukšos *Postilėje*.

4. *Postilėje* randami tokie prielinksniniai postpozicinių vietininkų 'lokacija' koreliatai (išvardyta mažėjimo tvarka):

Slinktis		Rimtis	
Iliatyvas	Aliatyvas	Inesyvas	Adesyvas
<i>ing + acc.</i> (le. <i>do + gen.</i> , <i>w + acc.</i> , <i>na + acc.</i>)	<i>ant + gen.</i> (le. <i>na + acc.</i>)	<i>ant + gen.</i> (le. <i>na + loc.</i>)	<i>prieg + dat. / gen.</i> (le. <i>przy + loc.</i> , <i>przed + instr.</i>)

<i>ant + gen.</i> (le. <i>na + acc.</i>)	<i>pas + acc.</i> (le. <i>podle + gen.</i>)	<i>tarp + gen.</i> (le. <i>między + loc.</i>)	<i>pas + acc.</i> (le. <i>u + gen.</i> , <i>podle + gen.</i> , <i>wedle + gen.</i>)
<i>tarp + gen.</i> (le. <i>między + acc.</i>)	<i>prieg + dat.</i> (le. <i>ku + dat.</i> , <i>przy + loc.</i>)	<i>viduj + gen.</i> (le. <i>w pośrodku + gen.</i>)	<i>ties + instr.</i> (le. <i>przed + instr.</i>)
<i>po akim + gen.</i> (le. <i>przed + instr.</i> , <i>acc.</i>)	<i>net ik + gen. / dat.</i> (le. <i>až do + gen.</i>)	<i>per + acc.</i> (le. <i>na + loc.</i> , <i>po + loc.</i> , <i>przez + acc.</i>)	<i>už + gen.</i> (le. <i>u + gen.</i> , <i>za + instr.</i>)
	<i>ties + gen. / instr.</i> (le. <i>przed + acc.</i>)	<i>po + acc.</i> (le. <i>po + loc.</i>)	

5. Prielinksninės konstrukcijos *ant + gen.* vartoseną direktyvo galiniam taškui viduje resp. neviduje žymėti yra suponuota Vujeko *Postilės* sintagmų.

6. Kiti postpozicinių vietininkų prielinksniniai koreliatai atitinka įvairių lenkų kalbos prielinksnių junginius (žr. lentelę). Šių Daukšos *Postilės* konstrukcijų, tarp jų ir *ant + gen.* kaip inesyvo sinonimo, vartosenai Vujeko *Mažosios Postilės* sintagmų įtaką nustatyti sudėtinga. Tokių Daukšos *Postilės* prielinksninių junginių atsiradimą galėjo lemti tiek sintaksinė-semantinė lietuvių kalbos struktūra, tiek originalo sintaksė.

7. Postpozicinių vietininkų sistemos stiprumą Daukšos *Postilėje* pagrindžia lenkų kalbos prielinksninių konstrukcijų vertimas kuriuo nors vietininku, o ne jam semantiškai adekvačiu prielinksniniu junginiu, pvz., neretai lenkišką konstrukciją *na + acc.* atitinka iliatyvas ar aliatyvas*.

THE USE OF POSTPOSITIONAL LOCATIVES AND SYNONYMOUS PREPOSITIONAL CONSTRUCTIONS IN M. DAUKŠA'S *POSTILLA* AND THEIR TRANSLATION

Summary

The article deals with the system of four postpositional locatives and synonymous prepositional constructions. The system of four postpositional locatives in Daukša's *Postilla* is quite well represented.

* Dėkoju prof. habil. dr. Albertui Rosinui, prof. habil. dr. Bonifacui Stundžiai, prof. habil. dr. Axeliui Holvoetui už naudingus patarimus, rašant šį straipsnį.

The Polish prepositional constructions of Wujek's *The Little Postilla* are translated by using the illative, allative, inessive and adessive or Lithuanian prepositional constructions.

The illative translates from Polish the prepositional constructions *do + gen.*, *w + acc.*, *na + acc.* The allative corresponds to *do + gen.*, *ku + dat.*, *na + acc.* and *genitive* (in Polish syntagmas the *verb* with the prefix *do-* + *genitive*). The latter use in Polish could determine the use of the *genitive* instead of the allative in Daukša's *Postilla*, e.g. *bę pigái to priwéfsimę 443₁₃₋₁₄ ~ tedy šnádnie tego dowiedźiemy 463₃₄*.

The inessive corresponds to the Polish prepositional constructions *w + loc.* and *na + loc.* (rarely), the adessive is equivalent mostly to *u + gen.* In comparison with the rest of the postpositional locatives, the adessive in its traditional meaning 'location' is found more seldom because of its neutralization with the inessive and the allative.

When denoting the final point, the directional prepositional construction *ant + gen.* as a synonym of the illative and the allative is a word-for-word translation from Polish prepositional construction.

The rest of the prepositional constructions correlating with postpositional locatives correspond to different Polish prepositional constructions (the data is in the table). A definition of the influence of Wujek's *Postilla* on Daukša's translation is complicated in this case. Both the syntactic and semantic system of the Lithuanian language and the syntax of Wujek's *Postilla* could have determined the use of these prepositional constructions.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

DK – K a t h e c h i s m a s ... paraszitas per D. Iakvuba Ledesma ... Jžgulditas iš Liežuvio Lankiško ing Lietuviška per Kuniga Mikaloiu Daugša ... Išspáuftas Wilniuie ... 1595.

DLKG – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, Vilnius, 1994.

DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius, 1972.

DP – Poštilla Catholica Tái esti Trumpas ir Praftas Išchuldimas Euangeliu / šakamui Bažniczoie Per Kúnigą Mikalov Davkszą Kanoniką Médnikų / iš lėkiško pergūldita. Su walá dałáidimu wíreu-jiuių. Wilniui. Drukárnioi Akadēmios Societatis Iesv. A. D. 1599 (1599 metų leidimas [VU biblioteka, sign. L_R 1618] ir du fotokopiniai leidimai: 1926, 2000).

EE – Euangelias bei Epistolas / Nedeliu ir fchwentuju dienofu škaitomofias... pilnai ir wiernai per-
gulditas ant Lietuwišchka Szodža / per Baltramieju Willenta... Išchšpauftas Karalauczui... M. D. LXXIX.

G e l u m b e c k a i t ė J., 2002, Linksnių ir prielinksnių konstrukcijų sintaksė JONO BRETKŪNO Biblijos Evangelijoje pagal Luką, Vilnius.

J a b l o n s k i s J., 1928, Rygiškių Jono Linksniai ir prielinksniai, Kaunas.

K a v a l i ū n a i t ė G., 2001, Adesyvas Chylinskio Naujojo Testamento vertime, – Acta Linguistica Lithuanica, XLV, 93–111.

K a v a l i ū n a i t ė G., 2003, Postpozicinių vietininkų sistema Chylinskio Naujojo Testamento verti-
me, – Acta Linguistica Lithuanica, XLIX, 33–49.

K i l i u s J., 1977, Orientacinių reikšmių struktūra lietuvių kalboje (Apie vietos prielinksnių ir linksnių reikšmes), – Kalbotyra, XXVIII (1), 40–49.

K i l i u s J., 1980, Slankumo reikšmių struktūra lietuvių kalboje, – Kalbotyra, XXXI (1), 34–56.

K l e m e n s i e w i c z et al., 1955 – Z. K l e m e n s i e w i c z, T. L e h r - S p ł a w i ŋ s k i, S. U r -
b a ŋ c z y k, Gramatyka historyczna języka polskiego, Warszawa.

K u d z i n o w s k i Cz., 1977, Indeks-słownik do „Daukšos Postilė“, I–II, Poznań.

L K Ž – Lietuvių kalbos žodynas, V, Vilnius, 1959.

M a s k u l i ū n a s B., 2000, Dėl vieno posesyvumo raiškos atvejo senuosiuose raštuose, – Baltisti-
ca, XXXIV (2), 199–208.

- Palionis J., 2000, 1599 metų Postilė ir jos leidimai, – Mikalojaus Daukšos 1599 metų Postilė ir jos šaltiniai, Vilnius, 13–22.
- Pisarkowa K., 1984, Historia składni języka polskiego, Wrocław.
- Range J. D., 1995, Allativ und Adessiv in altlitauischen Texten des 16. Jahrhundert, – *Linguistica Baltica*, IV, 93–102.
- Rosinas A., 1995, Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida, Vilnius.
- Rosinas A., 2001, Mikalojaus Daukšos tekstų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra, Vilnius.
- Salys A., 1979, Vis dėlto: kaip danguje, taip ir žemėje, – A. Salys, Raštai, I, Roma, 147–152.
- Salys A., 1979, Ir vis dėlto ne taip, – A. Salys, Raštai, I, Roma, 152–161.
- SJP – Słownik języka polskiego ułożony pod redakcją J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego, II, V, Warszawa, 1902, 1912.
- Skardžius P., 1997, Rinktiniai raštai, II, Vilnius.
- Sližienė N., 1994, Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas, I, A–M, Vilnius.
- SPP – Słownik poprawnej polszczyzny, Warszawa, 1993.
- Valiulytė E., 1998, Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai, Vilnius.
- W³ – Postilla Catholica Mnieyſza ... Przez D. Jakvba Wuyka ... W Krakowie (trečiasis leidimas 1590, VU biblioteka, sign. II 5343).
- Zinkevičius Z., 1980, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, I, Vilnius.
- Zinkevičius Z., 1982, Lietuvių kalbos postpoziciniai vietininkai, – *Baltistica*, XVIII (1), 21–38.